

Дата: 13.10.2023

Урок № 18

Тема: Пауль Целан. Модерністське зображення трагедії Голокосту в поезії «Фуга смерті»

Мета уроку: *формування предметних компетентностей:* презентувати учням віхи життя і творчості Пауля Целана, розкрити особливості модерністського зображення трагедії Голокосту в поезії «Фуга смерті»; розвивати дослідницькі, комунікативні, творчі навички, життєві компетенції учнів, удосконалювати в учнів уміння і навички ідейно-художнього аналізу поетичного твору, навички зв'язного усного мовлення; *формування ключових компетентностей:* уміння вчитися: актуалізувати пізнавальну діяльність та критичне мислення учнів; *комунікативної:* формувати навички спілкування в колективі; *інформаційної:* формувати вміння знаходити певну інформацію та представляти її; *загальнокультурної:* виховувати високі моральні якості, почуття національної свідомості, гуманізму, толерантності, негативне ставлення до війни.

Матеріали до уроку:

Голокост (гр. спалений цілком) — загибель значної частини єврейського населення Європи (понад 6 млн.) під час систематичного переслідування і знищення його нацистами та їхніми підручними в Німеччині та на окупованих нею територіях протягом 1933—1945 рр.

Фуга – поліфонічний (багатоголосий) твір, який експонує одну, або кілька тем почергово у всіх голосах.

Модернізм – загальна назва нових течій к. 19 поч. 20 ст. нереалістичного спрямування, що виникли як заперечення традиційних форм минулого.

Верлібр – вільний вірш без рими і розмірів з довільним чергуванням рядків різної довжини.

Основні факти життя і творчого шляху П. Целана :

23 листопада 1920 р. у місті Чернівці, у німецькомовній небагатій єврейській родині Анчелів, народився хлопчик Пауль. Батьки його попри все зуміли дати синові хорошу освіту: спочатку була початковий школа з німецькою мовою навчання, потім єврейська народна школа, пізніше румунська гімназія і нарешті ліцей, де крім німецької викладалися румунська, французька, латина, давньогрецька та англійська мови. Пауль був дуже обдарованою дитиною, мав прекрасну пам'ять. Завдячуючи наполегливій праці, талановитий хлопчик стає справжнім поліглотом. У 1938 р. Пауль Анчель складає випускні іспити і їде до Франції вивчати медицину. Він починає вчитися у Підготовчій медичній школі французького міста Тур. Та починається Друга світова війна, і він мусив повернутись на батьківщину. Тут він навчається в університеті на філологічному відділенні романістики, вивчаючи французьку та російську філологію. Російська література так захопила Пауля, що він почав перекладати вірші Сергія Єсеніна, поета, який його найбільше вразив. Целана вважають одним з найкращих перекладачів на німецьку мову творів французьких та російських поетів. Дуже любив перекладати вірші Аполлінера, чиї співучі рядки були йому особливо

близькі. Завдяки його неперевершеним перекладам з англійської, французької, російської, італійської, румунської, португальської, гебрійської мов по-новому німецькою зазвучали Вільям Шекспір та

М. Лермонтов, Поль Верлен та Артюр Рембо, Гійом Аполлінер та Джузеппе Унгаретті, О. Блок та Рене Шар, Осип Мандельштам та багато інших майстрів світового красного письменства.

Проте війна наздогнала поета й у рідному місті, знову перервавши його навчання. Як і десятки тисяч євреїв, Целан став жертвою нацистських переслідувань.

Роки війни

У 1941 р. у Чернівцях почалися каральні акції проти єврейського населення. Ось лише деякі подробиці з документальної хроніки життя окупованих Чернівців:

- 7 липня 1941 р. - початок акції проти євреїв каральної групи СС. Багато євреїв убито, Велику синагогу спалено, втілюються в життя німецькі порядки щодо євреїв, євреї втрачають право громадянства, змушені носити на одязі жовту Давидову зірку, виконувати примусові роботи і не сміють після 18-ї години виходити на вулицю.
- 11 жовтня 1941 р. – у старій частині міста, колишньому єврейському кварталі, створено єврейське гетто, де на обмеженому, тісному просторі – 45000 євреїв. 15000 євреїв залишають у місті для життєво необхідних робіт і обов'язків, решту – депортувати в концтабір”.

Целан був серед тих, кого окупанти залишили у місті. За 4 роки перебування у фашистському пеклі він пізнав життя у чернівецькому гетто й примусову роботу у румунському трудовому таборі, пережив втрату батька й матері (вони були депортовані в Задніпров'я і замордовані в одному з таборів Трансністрії). Паулю вдалося вижити, але побачене у фашистських катівнях наклало відбиток на вразливу душу поета, трагічно позначилось на всій подальшій творчості Целана – трагічній за змістом і сумній за настроєм. Ця чорна смуга розколола життя Целана навпіл – до і після еміграції.

Своїм батькам поет присвятив вірш:

Осокоре, ти в п'їтмі сивієш.
Моя мати сивини не знала.
Зелено, купаво на Вкраїні.
Моя світла мати не вернулась.
Хмаро, ти наповнюєш криниці.
Моя тиха мати гірко плаче.
Зірко, ти снуєш вогнисту стрічку.
Серце матері свинець пронизав.
Двері, хто вас висадив із петель?
Моя ніжна мати вже не прийде.

Роки еміграції

Незадовго до кінця Другої світової війни Чернівці були звільнені радянськими військами. Нові порядки, запроваджені новою владою, примусили Пауля виїхати за кордон.

Його поневіряння розпочалися з Бухареста. В цей час у Бухаресті проживав буковинський поет Альфред Шперберг- один з найвідоміших німецькомовних літераторів, якому Пауль хотів показати свої вірші. Шпербер оцінив Целана як молодого генія і дав йому притулок в своєму домі. Саме подружжю Шперберів поет завдячує своїм псевдонімом – це анограма (т.т. перестановка складів) його прізвища Анчель у румунській транскрипції “ An-cel ”- “ Cel-an”.

У Бухаресті Целан співпрацює з видавництвом “ Російська книга”, перекладає твори російських письменників, тут у бухарестському часописі “Агора” з’явилася його перша публікація – 3 вірші, підписані псевдонімом, який згодом стане постійним.

Проте дуже швидко у Румунії поет відчув політичний дискомфорт – тут також встановилась тоталітарна система комуністичної влади.

Тому у 1947 р. Целан подався до Відня. Тут він підготував до друку свою першу поетичну збірку “Пісок із урн” (1948 р.). Проте фінансові нестатки, відсутність особистих і творчих контактів завадили Целану надовго затриматися у Відні.

1948 р. Целан переїхав до Парижа, який став постійним місцем його проживання. Тут його життя ніби налагодилось: він завершив освіту, став лектором Сорбонського університету, одружився з талановитою художницею Жісель де Летранж, яка народила йому сина Еріка(і, до речі, стала найкращим ілюстратором його творів). Тут, у Парижі, одна за одною з’являються його поетичні збірки: “ Мак і пам’ять”- 1952 р., “ Від порога до порога ”-1955 р.

“ Умовні ґрати”- 1959 р., “ Троянда нікому”- 1963 р., “ Переведення подиху”- 1967., “ Сонця з ниток”- 1968 р., “ Диктат світла”- 1970 р.

Всього П.Целан є автором 9 збірок (одна з них “Рештка снігу” вийшла в світ у 1971 р. після смерті поета).

Пауль Целан був лауреатом премії м. Бремен (1958 р.) та найвищої у Німеччині літературної премії імені Георга Бюхнера (1960 р.)

Однак попри милість долі, що, здавалось, щедро обдарувала поета за пережиті страждання, у його свідомості з роками дедалі більше набирала силу процес саморуйнації.

Останні роки Целана

Вживши у жорні Голокосту фізично, Целан залишився духовно паралізованим пам’яттю про загиблих у таборі батьків, про пережитий в окупованих Чернівцях страх, про катастрофу, якої зазнав його народ у Другій світовій війні. Ця пам’ять була важким хрестом, що його поет ніс крізь роки своїх великих літературних досягнень і затишного сімейного життя.

А ще – глибока самотність, якої він, єврей і уродженець Буковини, а одже-двічі чужинець, не міг позбутися у Парижі;

- і те, що поет, який писав вірші німецькою, не міг бути адекватно сприйнятий французьким читачем;

- і те, що у свідомості поета його німецька мова, якою він писав, розщепилася на: “ Muttersprache”- “рідну мову ” та “ Mordersprache” – “мову вбивць ”;

- і його ностальгія по чудовій країні маків і буків, у якій промайнуло його щасливе дитинство і у якій хтозна-де залишились лежати закатовані батьки;

- і болісна реакція на брудні інтриги навколо його імені.

Все це разом узятє атакувало травмовану психіку митця і привело Целана на оспіваний Аполлінером міст Мірабо, звідки він 20(21) квітня 1970 року кинувся у Сєну.

У 1992 році в Чернівцях споруджено пам'ятник П.Целану, автор-скульптор якого Іван Салєвич. А чернівецька поетеса Тамара Северюк присвятила поєту вірш "Нота"

Народився на схід натхненний,
А душа під прицілами йшла.
Око мороку. Хвилі Сєни.
Чужини незлюбива мла.
Гостро молодість без туманну
Перерізав печалєй ріст.
Лєд на устоньках сніг розтанув
Руки долі гойднули міст...
Сєред білого дня Зелений
В Чернівцях проломивсь туман
Розімкнулися хвилі Сєни
І зімкнулись: Целан... Целан...

Так, жах, який увірвався в юність П.Целана і переслідував його усе життя, знайшов відображення у творчості поєта. Найвідомішим твором, в якому зображена трагедія Голокосту, є поезія "Фуга смерті", яку Целан написав у 1948 році. Ця поезія перекладена багатьма мовами. Першим, хто переклав вірш на українську мову, був відомий український поєт Микола Бажан.

Історія написання вірша «Фуга смерті»

Першим поштовхом до створення вірша «Фуга смерті» стала зустріч П. Целана з поетесою Розою Шєрцер-Ауслєндєр, яка подарувала йому свою поєтичну збірку «Райдуга», що вийшла 1939 року в Румунії. Її перший вірш («В життя») містив метафору «чорне молоко», яку й Роза не вигадала сама. Та Паулю Целану вона припала до душі, і він скористався цією метафорою

Сам Целан пише німецькому видавничому дому, що вірш «написаний навєсні 1945 року в Бухарєсті». Тео Бак припускає, що перший проект вірша виник восєни 1944, але до наступної весни прийняв свою остаточну форму.

Два роки потому, 2 травня 1947, румунський переклад поеми був опублікований другом Целана Петре Соломоном під назвою «Tangoul morții» (Todestango) в журналі «Contemporanul». Це була перша публікація Целана. Враження супроводжується коментарем редактора, який приписував віршеві реалістичну основу і це на тлі можливого звинувачення у формалізмі, прийнятої в захисті: «Вірш, переклад якого ми публікуємо, ґрунтується на фактах».

Причини чому Целан остаточнє виступив проти назви «Танго смерті» і надав перевагу назві «Фуга смерті» є невідомими.

У 1952 році вірш став відомим для більш широкої аудиторії як частина другої збірки «Маки і пам'ять».

«Фуга смерті» був не тільки «найвідомішим прикладом поезії Голокосту», але «найбільш знаменитим віршем класичного модернізму» взагалі. Біограф Целана Вольфганг Еммеріх аналізує: «Його „Фуга смерті“ є, мабуть, віршем століття».

Робота з текстом твору, його аналіз:

- Про що цей вірш? Яка його основна тема? (*Вірш написаний від імені в'язнів фашистського концтабору. Перед нами постають реалії табірнього життя, масові страти репресованих, їх спалення у печах крематоріїв, німецькі вівчакки, що охороняли територію табору, комендант, який слідкував за роботою «фабрики смерті». Тема-трагедія Голокосту.*)

- Що таке Голокост?

Словникова робота, запис до зошитів.

Голокост – масове винищення євреїв фашистами. (*Голокост - (гр. спалений цілком) загибель значної частини єврейського населення Європи (понад 6 млн.) протягом 1933 - 1945 р.р.*)

У роки війни нацистами було створено 22 табори смерті. Один із найвідоміших і найстрашніших – Освенцім (Аушвіц). Дозвольте процитувати:

Утром солнце встает из тумана

От посыпанных прахом полей

Не забыть мне теперь Аушвиц-Биркенау,

дым людей, дым людей, дым людей.

В Україні євреїв знищували, зокрема, у Бабиному Яру (Київ), у с. Богданівка. Тільки через Тремблінку, спеціальний табір для євреїв, пройшло 900 тисяч чоловік. З них у живих залишилося лише 54 в'язні.

27 січня у всьому світі відзначається день пам'яті жертв Голокосту. Не зважаючи на цю досить відому подію, багато людей просто не знають про неї або не звертають уваги, бо це, мовляв, про євреїв.

Про Голокост

9 листопада 1938-го на території Німеччини та Австрії сталася Кришталева ніч, або Ніч розбитих вітрин, коли нацисти напали на єврейські громади. Нацисти зруйнували, пограбували й спалили понад тисячу синагог, знищили понад 7 тисяч підприємств. Вони також зруйнували єврейські лікарні, школи, цвинтарі й будинки. Коли все було скінчено, 96 євреїв убили й 30 тисяч заарештували.

На перших етапах знищення європейських євреїв нацисти примусово переселяли їх у гетто і дотримувалися політики непрямого винищення, позбавляючи основних засобів до існування. У найбільшому Варшавському гетто в Польщі кожен місяць помирало близько 1% населення.

Наймасовіше вбивство під час Голокосту сталося у вересні 1941 року в урочищі Бабин Яр, недалеко від Києва, в Україні, де вбили понад 33 тисячі євреїв всього за два дні. Євреїв змусили роздягтися і підійти до краю яру. Коли німецькі загони стріляли в них, люди падали вниз. Потім нацисти завалювали стіни яру, ховаючи і мертвих, і живих. Поліцаї хапали дітей і також скидали їх в яр. Спочатку в газових камерах використовували чадний газ. Пізніше для вбивства

ув'язнених розробили інсектицид «Циклон Б». Коли в'язні опинялися в камері, двері закупорювалися й у вентиляцію всередині стін скидали кульки «Циклону Б», які поширювали отруйний газ. Доктор СС Йоганн Кремер розповідав, що жертви кричали і боролися за життя. Постраждалих знаходили з кров'ю, що йде з вух, і з піною біля рота, в положенні напівсидячи в камерах із простором, доступному тільки для розташування стоячи. Ув'язнених, переважно євреїв, з яких формували зондеркоманду (особливий загін), змушували закопувати трупи або спалювати їх у печах. Оскільки нацистам не потрібні були свідки, більшість членів зондеркоманди регулярно поміщали в газові камери, із декількох тисяч людей за роки війни вижили менше двадцяти. Деякі члени зондеркоманди перед смертю закопували свої свідоцтва в банках. За іронією долі, виживання членів зондеркоманди залежало від постійного надходження нових єврейських ув'язнених до концентраційних таборів. У своїх мемуарах Рудольф Гесс (німецький державний і політичний діяч, один із керівників нацистської Німеччини, заступник фюрера в партії, нацист «номер три») описував, як євреїв заманювали в газові камери. Щоб уникнути паніки, їм говорили, що потрібно роздягнутися для душу та дезінфекції. Нацисти використовували особливі загоны, які підтримували спокійну обстановку і допомагали тим, хто відмовлявся роздягатися. Діти часто плакали, але після того, як члени особливого загону втішали їх, входили в газові камери, сміючись, граючи або базикаючи одне з одним, часто з іграшками в руках.

Словникова робота.

Фуга – поліфонічний (багатоголосий) твір, який експонує одну, або кілька тем почергово у всіх голосах.

Словникова робота

Верлібр – вільний вірш без рими і розмірів, чіткого поділу на строфи, з довільним чергуванням рядків різної довжини.

Вірш тематично розділений на строфи. Тут в цілому 36 рядків, розділених на чотири частини: дев'ять віршів в першій строфі, шість і три вірші в наступних двох, вірші п'ять і три в четвертій і п'ятій строфі, вісім віршів шостої строфи та фінальний куплет. Кожен розділ починається з лейтмотиву «Чорне молоко світання», який утримує вірш у формальних рамках. Метафора з'являється чотири рази і змінюється в послідовності часових прислівників «увечері», «опівдні», «зранку» і «вночі», а також перехід від третьої особи («вони») на другу («ти»). У четвертому розділі, алегоричний образ «смерть це з Німеччини майстер» зупиняє процес так, що коротка строфа «ми п'ємо і п'ємо» порушується і об'єднується в нову довгу.

Поема не має розділових знаків. 36 рядків поеми складаються переважно з довгих строф, які перериваються короткими.

- За яким принципом будується вірш? Кого автор протиставляє у цьому вірші?

(Протиставлення “нас” (приречених євреїв, єврейського народу) і ”одного чоловіка” (фашистського начальника табору).

Целанівська Фуга здобула всесвітнє визнання. Вона стала емблемою Другої світової війни у поезії, так само як «Герніка» Пікассо – в образотворчому мистецтві.

Так, “Фуга смерті” Пауля Целана нагадує: немає суто національного горя – є загальнолюдський біль. Тому необхідні гуманізм, толерантність, повага до кожного народу, адже саме нетерпимість породжує зло, смерть, терор, і навіть високий рівень культури не рятує від насильства.

Домашнє завдання. Написати твір-мініатюру «Мої враження після прочитання Фуги смерті»

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

y.levchuk2976@gmail.com

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку